

การจัดการองค์ความรู้ (KM)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๖

เรื่อง แนวทางการขำระบัญญัติสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร

นางสาวบัวเดียว คำมี และคณะ
กลุ่มส่งเสริมสหกรณ์ ๑
สำนักงานสหกรณ์จังหวัดน่าน

คำนำ

ตามที่กรมส่งเสริมสหกรณ์ เห็นชอบให้ดำเนินการตามแผนกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรบุคคล กรมส่งเสริมสหกรณ์ ตามแนวทาง HR Scorecard ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๕ – ๒๕๗๐ การจัดการความรู้และนวัตกรรม (Knowledge & Innovation Management : KM & IM) ให้มีระบบการจัดการความรู้ และส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สร้างองค์กร แห่งการเรียนรู้ โดยให้บุคลากรของหน่วยงานเข้าร่วมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลการดำเนินงานให้มากยิ่งขึ้น สำนักงานสหกรณ์จังหวัดน่าน โดยมีข้าราชการ พนักงานราชการ และพนักงานราชการ ได้ร่วมกันจัดทำ กระบวนการจัดการความรู้ เรื่อง แนวทางการข้าราชการบำนาญสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร เพื่อใช้เป็นคู่มือในการ ปฏิบัติงานข้าราชการบำนาญสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรได้ตามตัวชี้วัดและบรรลุตามวัตถุประสงค์

นางสาวบัวเดียว คำมี และคณะ
กลุ่มส่งเสริมสหกรณ์ ๑
สำนักงานสหกรณ์จังหวัดน่าน

ความเป็นมาของการชำระบัญชี

การชำระบัญชีสหกรณ์ หมายถึง การระงับกิจการงานทุกอย่างของสหกรณ์ที่เลิกให้สำเร็จเรียบร้อย และก่อให้เกิดความเที่ยงธรรมแก่บุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์ที่เลิกกิจการ ด้วยเหตุนี้ ในการชำระบัญชี จึงต้องพิจารณาว่า สหกรณ์ที่เลิกมีทรัพย์สิน หนี้สิน และทุนคงเหลืออยู่เท่าไร รวมทั้งมีกิจการงานอะไรที่ค้างค้าง อยู่บ้าง เพื่อจะได้ชำระระงับให้เรียบร้อย เช่น ติดตามลูกหนี้ของสหกรณ์ให้ชำระหนี้รายคน ขายทรัพย์สินของ สหกรณ์ให้ได้เงินมากที่สุด ชำระคืนเจ้าหนี้ให้ครบถ้วน และเมื่อมีเงินคงเหลือเท่าไรก็จ่ายคืนแก่สมาชิกตาม หลักเกณฑ์ที่พระราชบัญญัติสหกรณ์กำหนดไว้ เป็นต้น อนึ่ง ในการดำเนินการชำระบัญชีดังกล่าวอาจก่อให้เกิด ผลได้สองทาง กล่าวคือ อาจมีผลกำไรจากการชำระบัญชี ซึ่งเรียกว่า "ส่วนเกินจากการชำระบัญชี" หรืออาจมี ผลขาดทุนจากการชำระบัญชี ซึ่งเรียกว่า "ขาดทุนจากการชำระบัญชี" ก็ได้

ดังนั้น การชำระบัญชีสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร หมายถึง การชำระระงับกิจการ จัดการชำระหนี้สิน และจำหน่ายสินทรัพย์ของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ให้เสร็จสิ้นไปและก่อให้เกิดความเที่ยงธรรมแก่บุคคล ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม กำหนดหลักการเลิกสหกรณ์ไว้ ๒ ประการ คือ

๑) เลิกเมื่อเกิดเหตุตามที่กฎหมายกำหนด (มาตรา ๗๐ แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒)

- (๑) มีเหตุตามที่กำหนดในข้อบังคับ
- (๒) สหกรณ์มีจำนวนสมาชิกน้อยกว่าสิบคน
- (๓) ที่ประชุมใหญ่ลงมติให้เลิก
- (๔) ล้มละลาย
- (๕) นายทะเบียนสหกรณ์สั่งให้เลิกตามมาตรา ๗๑

ถ้ามีเหตุใดเหตุหนึ่งตามข้อ ๑ เมื่อใดจะเป็นผลตามกฎหมายให้สหกรณ์ต้องเลิกไปในเวลาที่มีเหตุ นั้นเกิดขึ้น

๒) สหกรณ์เลิกเมื่อนายทะเบียนสหกรณ์สั่งให้เลิก (มาตรา ๗๑ แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม) นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจสั่งเลิกสหกรณ์ได้ ถ้าสหกรณ์มีกรณีดังต่อไปนี้

(๑) สหกรณ์ไม่เริ่มดำเนินกิจการภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่ยุติดำเนินกิจการ ติดต่อกันเป็นเวลาสองปีนับแต่วันที่หยุดดำเนินกิจการ

(๒) สหกรณ์ไม่ส่งสำเนารายงานประจำปีและงบการเงินประจำปีต่อนายทะเบียนสหกรณ์เป็นเวลา สามปีติดต่อกัน

(๓) สหกรณ์ไม่อาจดำเนินกิจการให้เป็นผลดี หรือการดำเนินกิจการของสหกรณ์ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สหกรณ์หรือประโยชน์ส่วนรวม

การเลิกสหกรณ์ตามข้อ ๒) จะมีผลเมื่อนายทะเบียนสหกรณ์มีคำสั่งเป็นหนังสือให้เลิก

ผู้ชำระบัญชีสหกรณ์

ในการดำเนินการชำระบัญชีของสหกรณ์ที่เลิกให้สำเร็จเรียบร้อยตามความมุ่งหมายจำเป็นจะต้องมีผู้ชำระบัญชีเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดเรื่องผู้ชำระบัญชีไว้ ดังนี้

๑. การแต่งตั้งผู้ชำระบัญชี

ตามมาตรา ๗ ๕ บัญญัติเกี่ยวกับการแต่งตั้งผู้ชำระบัญชีไว้ ๓ กรณี คือ

๑.๑ กรณีที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งผู้ชำระบัญชี

การชำระบัญชีสหกรณ์ซึ่งเลิกเพราะเหตุอื่น นอกจากล้มละลาย ให้ที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งผู้ชำระบัญชีโดยได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์ขึ้นการชำระบัญชีสหกรณ์ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่เลิกสหกรณ์ หรือนับแต่วันที่คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติมีคำสั่งให้ยกเลิกอุทธรณ์ (กรณีสหกรณ์ที่ถูกสั่งเลิกอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ) แล้วแต่กรณี (มาตรา ๗๕ วรรคแรก)

๑.๒ กรณีที่ประชุมใหญ่ไม่เลือกตั้งผู้ชำระบัญชี

กรณีในที่ประชุมใหญ่ไม่เลือกตั้งผู้ชำระบัญชี ภายในกำหนดเวลาดังกล่าวในข้อ ๑.๑ ข้างต้น หรือนายทะเบียนสหกรณ์ไม่ให้ความเห็นชอบในการเลือกตั้งผู้ชำระบัญชี ให้นายทะเบียนสหกรณ์ตั้งผู้ชำระบัญชีขึ้นทำการชำระบัญชีสหกรณ์ได้ (มาตรา ๗๕ วรรคสอง)

๑.๓ กรณีเปลี่ยนตัวผู้ชำระบัญชี เมื่อนายทะเบียนสหกรณ์เห็นสมควร หรือเมื่อสมาชิกสหกรณ์มีจำนวนไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ ของสมาชิกทั้งหมดร้องขอต่อนายทะเบียนสหกรณ์ นายทะเบียนสหกรณ์จะแต่งตั้งผู้ชำระบัญชีคนใหม่แทนผู้ชำระบัญชีที่ได้รับเลือกตั้ง หรือซึ่งได้ตั้งไว้ก็ได้ (มาตรา ๗๕ วรรคสาม)

๒. การจดทะเบียนผู้ชำระบัญชี

ตามมาตรา ๗๕ วรรคสี่ บัญญัติว่า "ให้นายทะเบียนสหกรณ์จดทะเบียนผู้ชำระบัญชีซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์ให้ความเห็นชอบตามวรรคหนึ่ง หรือผู้ชำระบัญชีซึ่งได้รับแต่งตั้งตามวรรคสอง หรือวรรคสามและให้ปิดประกาศชื่อผู้ชำระบัญชีไว้ที่สำนักงานของสหกรณ์นั้น สำนักงานสหกรณ์อำเภอ หรือหน่วยจึงเสริมสหกรณ์ และที่ว่าการอำเภอ หรือสำนักงานเขตแห่งท้องที่ที่สหกรณ์นั้นตั้งอยู่ ภายในสิบสี่วันนับแต่วันที่จดทะเบียนผู้ชำระบัญชี"

สำหรับการจดทะเบียนผู้ชำระบัญชีดังกล่าวนี้ ในทางปฏิบัตินายทะเบียนสหกรณ์จะจัดทำเป็นประกาศนายทะเบียนสหกรณ์วันเดียวกันกับวันที่มีคำสั่งแต่งตั้งผู้ชำระบัญชี

อนึ่ง หนังสือที่ต้องปิดประกาศ ได้แก่ ประกาศนายทะเบียนสหกรณ์ เรื่องเลิกสหกรณ์ ประกาศนายทะเบียนสหกรณ์ เรื่องแจ้งชื่อผู้ชำระบัญชีสหกรณ์ และคำสั่งนายทะเบียนสหกรณ์ เรื่องแต่งตั้งผู้ชำระบัญชีสหกรณ์

๓. การให้ค่าตอบแทนผู้ชำระบัญชี

ตามมาตรา ๗๕ วรรคห้า บัญญัติว่า "ผู้ชำระบัญชีอาจได้รับค่าตอบแทนตามที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด"

จากหลักกฎหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้ชำระบัญชีมีสิทธิที่จะร้องขอค่าตอบแทนในการทำหน้าที่ชำระบัญชีของสหกรณ์ที่เลิกได้ ส่วนค่าตอบแทนที่อาจได้รับจะเป็นจำนวนเงินเท่าใดนั้น ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของนายทะเบียนสหกรณ์จะกำหนด อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผู้ชำระบัญชีสหกรณ์เป็นข้าราชการ การปฏิบัติงานชำระบัญชีถือเป็นการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากทางราชการจึงไม่มีการร้องขอค่าตอบแทนในการชำระบัญชีแต่อย่างใด

หน้าที่ของผู้ชำระบัญชีสหกรณ์

ตามมาตรา ๗๗ บัญญัติว่า "ให้ผู้ชำระบัญชีมีหน้าที่ประสานกิจการของสหกรณ์ จัดการชำระหนี้ และจำหน่ายทรัพย์สินของสหกรณ์นั้นให้เสร็จไป"

จากหลักกฎหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่าขอบเขตความรับผิดชอบของผู้ชำระบัญชีสหกรณ์มีดังนี้

๑. หน้าที่ประสานกิจการของสหกรณ์ หน้าที่ของผู้ชำระบัญชีในการประสานกิจการของสหกรณ์นั้น คือ การชำระประสานงานของสหกรณ์ที่ค้างอยู่ให้เสร็จไป เช่น การปฏิบัติตามสัญญาที่มีความผูกพันมาแต่เดิมให้เสร็จไป เป็นต้น ผู้ชำระบัญชีจะดำเนินกิจการอะไรขึ้นใหม่ ซึ่งไม่จำเป็นแก่การชำระ สอดคล้องกิจการของสหกรณ์ให้เสร็จไปไม่ได้ เพราะสหกรณ์ได้เลิกไปแล้ว โดยกฎหมายบัญญัติให้พึงถือว่าสหกรณ์ยังคงดำรงอยู่ตราบเท่าเวลาที่จำเป็นเพื่อการชำระบัญชีเท่านั้น (มาตรา ๗๖)

๒. หน้าที่จัดการชำระหนี้ของสหกรณ์ หน้าที่ของผู้ชำระบัญชีที่สำคัญประการหนึ่ง คือ จัดการชำระหนี้สินของสหกรณ์ที่ยังคงค้างชำระอยู่ให้หมดสิ้นไป โดยต้องดำเนินการให้เจ้าหนี้ของสหกรณ์ทุกรายได้รับชำระหนี้อย่างเสมอภาคกัน ในกรณีที่สหกรณ์ไม่มีเงินเพียงพอชำระหนี้แก่เจ้าหนี้โดยสิ้นเชิง ผู้ชำระบัญชีก็อาจใช้วิธีการประนอมหนี้ หรือแบ่งเฉลี่ยแก่เจ้าหนี้ตามความเหมาะสมได้ สำหรับกรณีที่เจ้าหนี้รายใดมิได้ทวงถามให้ชำระหนี้ ตามมาตรา ๘๔ กำหนดให้ผู้ชำระบัญชีวางเงินสำหรับจำนวนหนี้สินไว้ก่อนนายทะเบียนสหกรณ์ต่อไป

๓. หน้าที่จำหน่ายทรัพย์สินของสหกรณ์ ทรัพย์สินต่าง ๆ ของสหกรณ์ที่ผู้ชำระบัญชีได้รับมอบจากคณะกรรมการสหกรณ์หรือเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ ผู้ชำระบัญชีมีหน้าที่จัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นให้เสร็จสิ้น และเกิดประโยชน์แก่สหกรณ์ให้มากที่สุด บรรดาทรัพย์สินของสหกรณ์ที่ผู้ชำระบัญชีรวบรวมมาได้ให้ผู้ชำระบัญชีมีหน้าที่ขายตามคำแนะนำที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด นอกจากนี้ ในกรณีที่ทรัพย์สินของสหกรณ์ไม่มีราคา หรือใช้ประโยชน์ไม่ได้แล้ว ผู้ชำระบัญชีก็มีอำนาจในการจำหน่ายออกจากบัญชีได้ด้วย

อำนาจของผู้ชำระบัญชีสหกรณ์

ตามมาตรา ๘๑ กำหนดอำนาจของผู้ชำระบัญชีไว้ ดังนี้

๑. ดำเนินกิจการของสหกรณ์เท่าที่จำเป็นเพื่อระงับรักษาผลประโยชน์ของสหกรณ์ในระหว่างที่ยังชำระบัญชีไม่เสร็จ

๒. ดำเนินกิจการของสหกรณ์เท่าที่จำเป็นเพื่อชำระประสานกิจการให้เสร็จไปด้วยดี

๓. เรียกประชุมใหญ่

๔. ดำเนินการทั้งปวงเกี่ยวกับคดีแพ่งหรือคดีอาญาและประนีประนอมยอมความในเรื่องใด ๆ ในนามของสหกรณ์

๕. จำหน่ายทรัพย์สินของสหกรณ์

๖. เรียกให้สมาชิก หรือทายาทของสมาชิกผู้ตายชำระค่าหุ้นที่ยังชำระไม่ครบมูลค่าของหุ้นทั้งหมด

๗. ร้องขอต่อศาลเพื่อสั่งให้สหกรณ์ล้มละลายในกรณีที่เงินค่าหุ้น หรือเงินลงทุนได้ใช้เสร็จแล้วแต่ทรัพย์สินก็ยังไม่เพียงพอแก่การชำระหนี้สินดำเนินการอย่างอื่นเท่าที่จำเป็นเพื่อให้การชำระบัญชีเสร็จสิ้น

จากหลักกฎหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้ชำระบัญชีผู้เดียวเท่านั้นมีอำนาจกระทำการใด ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดในนามของสหกรณ์ โดยอาจจะใช้ดุลยพินิจตามความจำเป็นเพื่อประสานกิจการของสหกรณ์ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี แต่ทั้งนี้ต้องยึดหลักการระงับรักษาผลประโยชน์ของสหกรณ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องในการชำระบัญชี

การชำระบัญชี มีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คำแนะนำของนายทะเบียนสหกรณ์ และระเบียบนายทะเบียนสหกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.๒๕๔๒ หมวดที่ ๔ การชำระบัญชี

๒. คำแนะนำของนายทะเบียนสหกรณ์ เรื่อง วิธีปฏิบัติในการชำระบัญชีสหกรณ์ พ.ศ.๒๕๔๖

๓. คำสั่งนายทะเบียนสหกรณ์ ที่ ๑๔๖/๒๕๔๖ เรื่อง ให้ผู้ชำระบัญชีสหกรณ์ดำเนินการชำระบัญชีตามคำแนะนำของนายทะเบียนสหกรณ์

๔. ระเบียบนายทะเบียนสหกรณ์ ว่าด้วยการชำระบัญชีกลุ่มเกษตรกรที่นายทะเบียนสหกรณ์สั่งเลิก

๕. พระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร พ.ศ.๒๕๔๗ มาตรา ๓๔ และมาตรา ๓๕

เมื่อพิจารณาตามขั้นตอนการชำระบัญชี วิธีปฏิบัติในการชำระบัญชีสหกรณ์และตามคำแนะนำของนายทะเบียนสหกรณ์ ที่ ๑๔๖/๒๕๔๖ เรื่อง ให้ผู้ชำระบัญชีสหกรณ์ดำเนินการชำระบัญชีตามคำแนะนำของนายทะเบียนสหกรณ์ สามารถกำหนดกรอบหรือกระบวนการชำระบัญชีไว้จำนวน ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การดำเนินการก่อนการปฏิบัติการชำระบัญชี

การจัดเตรียมความพร้อมก่อนการชำระบัญชี ให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมสหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกรที่จะเลิกดำเนินการเตรียมความพร้อมก่อนการชำระบัญชีโดย

๑.๑ ให้สหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกรจัดการทรัพย์สิน หนี้สินให้เรียบร้อยก่อนที่จะเลิกสหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกร โดยติดตามหนี้ค้างชำระและทรัพย์สินที่มีคงเหลือให้ชำระหนี้และรับชำระหนี้ให้เสร็จเรียบร้อยพร้อมจัดทำเอกสารสัญญา ทะเบียนลูกหนี้ เอกสารทางบัญชีให้ครบถ้วนถูกต้อง สะดวกให้เรียบร้อยก่อนเลิกสหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกร และให้คณะกรรมการจัดเตรียม รวบรวมเอกสาร สมุดบัญชีและทรัพย์สินอื่นๆเพื่อเตรียมส่งมอบให้แก่ผู้ชำระบัญชี

๑.๒ เมื่อผู้ชำระบัญชีได้รับการแต่งตั้งและจดทะเบียนเป็นผู้ชำระบัญชีจากนายทะเบียนสหกรณ์แล้ว ต้องดำเนินการจัดทำหนังสือแจ้งสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร เพื่อติดต่อรับมอบทรัพย์สินพร้อมสมุดบัญชีและเอกสาร (มาตรา ๗๘ และคำแนะนำนายทะเบียนสหกรณ์ ภายใน ๓๐ วัน นับแต่นายทะเบียนจดทะเบียนผู้ชำระบัญชี และดำเนินการออกประกาศ โฆษณาหนังสือพิมพ์หรือประกาศโฆษณาทางอื่นว่าสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้เจ้าหน้าที่ทราบว่ามีสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ได้เลิกกิจการ และแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าหน้าที่ทุกคนที่มีชื่อในบัญชี ยืนยันค่าทวงหนี้แก่ผู้ชำระบัญชี (มาตรา ๗๙) ภายใน ๓๐ วัน นับแต่นายทะเบียนสหกรณ์จดทะเบียนผู้ชำระบัญชี

๑.๓ เมื่อได้รับมอบเอกสารและหลักฐานต่างๆ จากสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร แล้ว ผู้ชำระบัญชีดำเนินการจัดทำงบการเงิน ณ วันรับมอบทรัพย์สิน (มาตรา ๘๐) ภายใน ๓๐ วัน นับแต่นายทะเบียนสหกรณ์จดทะเบียนผู้ชำระบัญชี โดยใช้งบการเงินตั้งต้นของผู้สอบบัญชีปีล่าสุดเป็นข้อมูลในการจัดทำงบการเงิน

๑.๔ เมื่อผู้ชำระบัญชีได้จัดทำงบการเงินตามมาตรา ๘๐ เสร็จแล้ว นำเสนองบการเงินนั้นต่อผู้สอบบัญชี ณ สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ เพื่อตรวจสอบและให้การรับรองงบการเงินของผู้ชำระบัญชี

๑.๕ เมื่องบการเงินตามมาตรา ๘๐ ได้รับการรับรองถูกต้องจากผู้สอบบัญชี สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์แล้ว ผู้ชำระบัญชีต้องเรียกประชุมใหญ่เพื่อนำเสนองบการเงินดังกล่าว เพื่อให้ที่ประชุมใหญ่พิจารณาอนุมัติ ในกรณีที่ผู้ชำระบัญชีไม่สามารถเรียกประชุม แล้วนำรายงานการประชุม ดังกล่าว เสนอไปยังนายทะเบียนสหกรณ์ เพื่อทราบด้วย

๑.๖ หากผู้ชำระบัญชีไม่สามารถเรียกประชุมใหญ่ได้ เนื่องจากสมาชิกไม่ครบองค์ประชุม ให้เสนอขอก
การเงินไปยังนายทะเบียนสหกรณ์ เป็นผู้พิจารณาอนุมัติงบการเงินดังกล่าวแทน

๒. การดำเนินการระหว่างชำระบัญชี

๒.๑. การจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สิน (ตามมาตรา ๘๑)

๒.๑.๑ เงินสดผู้ชำระบัญชีต้องปฏิบัติตามคำแนะนำนายทะเบียนสหกรณ์เรื่อง วิธีปฏิบัติใน
การชำระบัญชีสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งกำหนดไว้ว่า “ให้ผู้ชำระบัญชีเก็บรักษาเงินสดในมือได้ไม่เกินสหกรณ์
ละ ๑,๐๐๐.๐๐ บาท ในกรณีที่มีเงินสดเกินกว่าจำนวนดังกล่าวให้นำฝากธนาคารในนามของผู้ชำระบัญชี
สหกรณ์นั้นและเงินฝากธนาคาร ผู้ชำระบัญชีต้องดำเนินการถอนเงินและปิดบัญชีเงินฝากทุกธนาคารที่มีเงิน
ฝากคงเหลือที่มีอยู่ก่อนการชำระบัญชี ให้โอนชื่อผู้ฝากเดิมเป็นชื่อของผู้ชำระบัญชี

๒.๑.๒ การดำเนินการกับลูกหนี้ต่าง ๆ ของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ผู้ชำระบัญชีต้องดำเนินการ
ติดตามหนี้จากลูกหนี้ทุกรายพร้อมทำหนังสือแจ้งการชำระหนี้ เพื่อทำการเร่งรัดหนี้ให้ได้กลับคืนมาโดยเร็วหรือ
ดำเนินการตามกระบวนการทางกฎหมายโดยพิจารณาสภาพของลูกหนี้แล้วใช้ดุลยพินิจดำเนินการให้เหมาะสม

๒.๑.๓ การดำเนินการตัดจำหน่ายสินค้าคงเหลือ ให้ผู้ชำระบัญชีตรวจสอบสภาพของสินค้าคงเหลือ
ตามรายละเอียดประกอบงบการเงิน โดยแยกสินค้าเสื่อมชำรุดหรือเสื่อมคุณภาพออกจากสินค้าสภาพปกติ
กำหนดราคาที่จะจำหน่ายได้ ต้องกระทำการอย่างเปิดเผย ตามความเหมาะสมกับสภาพสินค้า

๒.๑.๔ การดำเนินการจำหน่ายสินทรัพย์ถาวร ให้ผู้ชำระบัญชีตรวจสอบสภาพสินทรัพย์ถาวร
ที่มีอยู่ทั้งหมด สินทรัพย์ถาวรใดที่เสื่อมชำรุดจนใช้การไม่ได้ให้แยกออกต่างหาก การนำสินทรัพย์ถาวร
ออกจำหน่ายราคาต้องเป็นราคาที่เหมาะสม หากเป็นที่ดิน อาคาร ก็ดำเนินการตามราคาประเมินจากทาง
ราชการ โดยปิดประกาศเพื่อทราบและจัดจำหน่ายอย่างเปิดเผยให้ประชาชนทั่วไปทราบ เพื่อให้สหกรณ์ได้รับ
ผลประโยชน์สูงสุดในการจำหน่ายสินทรัพย์ถาวรพร้อมรายงานให้ทราบถึงการจัดการทรัพย์สินถาวร รวมทั้ง
รายงานว่ามีสินทรัพย์ใดบ้างที่เสื่อมชำรุดจนใช้การไม่ได้ไว้ในรายงานการชำระบัญชี

๒.๑.๕ การจ่ายค่าใช้จ่ายในการดำเนินการชำระบัญชี เช่น จ่ายค่าพาหนะให้กรรมการ
สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร กรณีที่มีกรรมการเข้ามาดำเนินการเกี่ยวกับการถอนเงินและปิดบัญชีเงินฝาก หรือ
ช่วยเหลือติดตามลูกหนี้และเบิกเป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตามที่ผู้ชำระบัญชีเห็นสมควร

๒.๒ การจัดการเกี่ยวกับหนี้สิน (มาตรา ๘๓)

๒.๒.๑ ให้ผู้ชำระบัญชีจัดการค่าธรรมเนียม ค่าภาระติดพัน และค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียตาม
สมควรในการชำระบัญชี โดยต้องจัดการชำระก่อนหนี้รายอื่น

๒.๓ เจ้าหนี้

๒.๓.๑ จัดทำหนังสือแจ้งไปยังเจ้าหนี้ให้ยื่นคำทวงหนี้

๒.๓.๒ ตรวจสอบเอกสารการทวงหนี้

๒.๓.๓ ดำเนินการชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ที่ต่าง ๆ ตามลำดับข้อผูกพัน

๒.๓.๔ ถ้าผู้ชำระบัญชีขายทรัพย์สินครบถ้วนแล้ว แต่จำนวนเงินไม่พอชำระหนี้ให้ขอ
ประนีประนอมกับเจ้าหนี้ หากมีเงินไม่เพียงพอแก่การชำระหนี้ให้อยู่อีก ให้ร้องขอต่อศาลเพื่อสั่งให้สหกรณ์/
กลุ่มเกษตรกร ล้มละลาย

๒.๓.๕ กรณีติดต่อเจ้าหนี้ไม่ได้หรือเจ้าหนี้ไม่ยอมทวงถามหนี้ ผู้ชำระบัญชีต้องวางเงินสำหรับ
จำนวนหนี้ที่นั้นไว้ต่อนายทะเบียนสหกรณ์เพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้และผู้ชำระบัญชีต้องทำหนังสือแจ้งไปยัง
เจ้าหนี้โดยเร็ว (ตามมาตรา ๘๔)

๒.๔ ค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยค้างจ่าย ให้ผู้ชำระบัญชีดำเนินการชำระให้แก่สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย กรณีสหกรณ์มีเงินสดเพียงพอให้ชำระทั้งหมด หากมีเงินสดไม่เพียงพอที่จะชำระทั้งหมดได้ ผู้ชำระบัญชีควรใช้ดุลพินิจในการพิจารณาชำระหนี้เพียงบางส่วนหรือไม่ต้องชำระหากไม่มีเงินสดและหนี้สินอื่น ให้ดำเนินการตามข้อ ๒.๒

๒.๕ ทุนเรือนหุ้น เมื่อชำระบัญชีเสร็จสิ้นแล้ว หากมีเงินจำนวนเพียงพอกับค่าหุ้นสมาชิกก็ให้นำเงินมาจ่ายคืนค่าหุ้นให้กับสมาชิก (ตามมาตรา ๘๖) แต่ถ้าหากไม่สามารถจ่ายคืนค่าหุ้นได้ครบภายในเวลาที่ชำระบัญชีอยู่ ให้ผู้ชำระบัญชีวางเงินเท่าจำนวนค่าหุ้นที่ยังไม่จ่ายคืนไว้ต่อนายทะเบียนสหกรณ์ หรือรองนายทะเบียนสหกรณ์ที่นายทะเบียนสหกรณ์มอบหมาย เพื่อจ่ายคืนให้แก่สมาชิกภายหลัง ทั้งนี้ ผู้ชำระบัญชีต้องจัดทำบัญชีทุนเรือนหุ้นในช่วงระยะเวลาที่ดำเนินการชำระบัญชีเพื่อทราบความเคลื่อนไหวของเงินค่าหุ้น

๒.๖ การรายงานความเคลื่อนไหวระหว่างชำระบัญชี ตามมาตรา ๘๕ แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.๒๕๔๒ บัญญัติว่า "ให้ผู้ชำระบัญชีเสนอรายงานต่อนายทะเบียนสหกรณ์ทุกระยะหกเดือนว่าได้จัดการไปอย่างไรบ้าง และแสดงให้เห็นความเป็นไปของบัญชีที่ชำระอยู่นั้น รายงานดังกล่าวนี้ให้ทำตามแบบที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด รายงานตามข้อ ๒.๖ ให้สมาชิก ทายาทของสมาชิกผู้ตาย และเจ้าหน้าที่ทั้งหลายของสหกรณ์ตรวจดูได้โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม และถ้าปรากฏข้อบกพร่องในการชำระบัญชี นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจสั่งให้ผู้ชำระบัญชีแก้ไขข้อบกพร่อง และรายงานต่อนายทะเบียนสหกรณ์ภายในเวลาที่กำหนด" จากหลักกฎหมายดังกล่าว จำแนกลักษณะของรายงานระหว่างชำระบัญชีที่ผู้ชำระบัญชีจะต้องเสนอรายงานต่อนายทะเบียนสหกรณ์ไว้ ๒ ลักษณะ คือ

ก) รายงานความเคลื่อนไหวผลการชำระบัญชีทุกระยะ ๖ เดือน เป็นรายงานที่ผู้ชำระบัญชีจะต้องจัดทำตามแบบที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด โดยนายทะเบียนสหกรณ์ได้กำหนดแบบรายงานการชำระบัญชีไว้ตามคำแนะนำนายทะเบียนสหกรณ์ เรื่อง วิธีปฏิบัติในการชำระบัญชีสหกรณ์ พ.ศ.๒๕๔๖ กล่าวคือให้ผู้ชำระบัญชีเสนอรายงานผลการชำระบัญชีทุกระยะ ๖ เดือน นับแต่วันที่เสนองบการเงินต่อนายทะเบียนสหกรณ์ โดยให้มีหัวข้อรายงานในเรื่องต่อไปนี้

(๑) การเรียกหนี้สินคืน ให้รายงานว่าสหกรณ์มีลูกหนี้จำนวนเท่าใด เรียกคืนได้เท่าใดและยังเรียกไม่ได้เท่าใด เพราะเหตุใด หากการเรียกหนี้สินต้องมีการดำเนินคดีทางศาลก็ให้รายงานชี้แจงด้วย

(๒) การชำระหนี้ ให้รายงานว่าสหกรณ์มีเจ้าหนี้กี่ราย เป็นเงินเท่าใด และได้ชำระแล้วเท่าใด เพราะเหตุใด หากได้ทำการประนีประนอมกับเจ้าหนี้ก็ให้แจ้งจำนวนเงินที่ต้องชำระตามที่ได้ตกลงไว้

(๓) การจัดการทรัพย์สิน ให้รายงานว่าสินทรัพย์ของสหกรณ์ รวมทั้งเงินลงทุนถือหุ้นในกิจการต่าง ๆ แต่ละรายการได้ดำเนินการจำหน่ายจ่ายโอนไปด้วยวิธีใด ได้ราคาเท่าใด สูงหรือต่ำกว่าราคาเดิมเท่าใด และทรัพย์สินใดยังจำหน่ายไม่ได้รวมราคาเท่าใด

(๔) อุปสรรคในการชำระบัญชี ให้ชี้แจงปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้การชำระบัญชียังไม่เสร็จสิ้น และแนวทางแก้ไข

(๕) กำหนดเวลาในการชำระบัญชี ให้ประมาณ หรือคาดหมายว่าจะสามารถชำระบัญชีได้เสร็จเรียบร้อยเมื่อใด

(๖) อื่น ๆ ให้รายงานถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้ชำระบัญชีเห็นว่าควรจะรายงานให้ทราบการรายงานความเคลื่อนไหวผลการชำระบัญชีทุกระยะ ๖ เดือน ให้จัดทำบัญชีรับจ่ายในช่วงระยะเวลาที่รายงานด้วย

ข) รายงานผลการแก้ไขข้อบกพร่องในการชำระบัญชี เป็นรายงานที่ผู้ชำระบัญชีจัดทำขึ้นเสนอนายทะเบียนสหกรณ์ เพื่อรายงานผลการแก้ไขข้อบกพร่องในการชำระบัญชีตามที่นายทะเบียนสหกรณ์สั่งการให้ผู้ชำระบัญชีแก้ไข ซึ่งรายงานดังกล่าวไม่ได้กำหนดแบบไว้โดยเฉพาะ

๒.๗ การดำเนินการเมื่อทรัพย์สินของสหกรณ์คงเหลือจากการชำระบัญชี ตามมาตรา ๘๖ แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒ บัญญัติไว้ว่า "เมื่อได้ชำระหนี้ของสหกรณ์แล้ว ถ้ามีทรัพย์สินเหลืออยู่เท่าใดให้ผู้ชำระบัญชีจ่ายตามลำดับ" ประกอบด้วย

๒.๗.๑ จ่ายคืนเงินค่าหุ้นให้แก่สมาชิกไม่เกินมูลค่าหุ้นที่ชำระแล้ว

๒.๗.๒ จ่ายเป็นเงินปันผลตามหุ้นที่ชำระแล้วแต่ต้องไม่เกินอัตราที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนดตามความเห็นชอบของคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติสำหรับสหกรณ์แต่ละประเภท

๒.๗.๓ จ่ายเป็นเงินเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกตามส่วนธุรกิจที่สมาชิกได้ทำไว้กับสหกรณ์ในระหว่างปีตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ

ถ้ายังมีทรัพย์สินเหลืออยู่อีก ให้ผู้ชำระบัญชีโอนให้แก่สหกรณ์อื่น หรือสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยตามมติของที่ประชุมใหญ่หรือด้วยความเห็นชอบของนายทะเบียนสหกรณ์ ในกรณีที่ไม่อาจเรียกประชุมใหญ่ได้ภายในสามเดือนนับแต่วันที่ชำระบัญชีเสร็จ

๒.๘ การร้องขอให้สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรล้มละลาย ในการปฏิบัติการชำระบัญชีเมื่อผู้ชำระบัญชีได้ดำเนินการมาถึงขั้นตอนการจัดการทรัพย์สินแล้วเสร็จแล้วปรากฏว่า สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรนั้นไม่มีเงินและไม่มีรายการทรัพย์สินใดใดที่จะชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ได้ ผู้ชำระบัญชีของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรนั้นอาจต้องอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๘๑ (๗) แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.๒๕๔๒ ร้องขอต่อศาลล้มละลายกลางตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๔๘๓ เพื่อให้ศาลล้มละลายกลางมีคำสั่งให้สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ดังกล่าวนั้น ล้มละลายการชำระบัญชีล้มละลาย ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๔๘๓

๓. การดำเนินการหลังเสร็จสิ้นการชำระบัญชี ตามมาตรา ๘๗ แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.๒๕๔๒ ได้บัญญัติไว้ว่า "เมื่อได้ชำระบัญชีกิจการของสหกรณ์เสร็จแล้ว ให้ผู้ชำระบัญชีทำรายงานการชำระบัญชีพร้อมทั้งรายการย่อของบัญชีที่ชำระหนี้ แสดงว่าได้ดำเนินการชำระบัญชีและจัดการทรัพย์สินของสหกรณ์ไปอย่างไร รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการชำระบัญชีและจำนวนทรัพย์สินที่จ่ายตามมาตรา ๘๖ เสนอต่อผู้สอบบัญชีเมื่อผู้สอบบัญชีตรวจสอบและรับรองบัญชีที่ชำระหนี้แล้ว ให้ผู้ชำระบัญชีเสนอต่อนายทะเบียนสหกรณ์ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ผู้สอบบัญชีรับรองบัญชีที่ชำระหนี้เมื่อนายทะเบียนสหกรณ์เห็นชอบแล้วให้ถือว่าเป็นที่สุดแห่งการชำระบัญชี และให้นายทะเบียนสหกรณ์ถอนชื่อสหกรณ์ออกจากทะเบียน" โดยมีวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับกรณี ดังกล่าวดังนี้

๓.๑ จัดทำรายงานย่อของบัญชีที่ชำระเสร็จสิ้น ประกอบด้วย บัญชีรับ - จ่าย บัญชีเงินฝากธนาคาร บัญชีทุนเรือนหุ้น บัญชีเลิกกิจการนับตั้งแต่วันที่เริ่มต้นการชำระบัญชีจนถึงวันที่ชำระบัญชีเสร็จสิ้น

๓.๒ จัดทำรายงานการชำระบัญชี รายงานกระบวนการดำเนินการชำระบัญชีและการจัดการทรัพย์สินของสหกรณ์/กลุ่มเกษตรกรเป็นไปอย่างไร รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการชำระบัญชีเสนอผู้สอบบัญชีตรวจสอบพร้อมรายการย่อของบัญชีที่ชำระ

๓.๓ เมื่อผู้สอบบัญชีตรวจสอบและรับรองบัญชีที่ชำระแล้ว ผู้ชำระบัญชีต้องเสนอรายงานการชำระบัญชีต่อนายทะเบียนสหกรณ์ ภายใน ๓๐ วัน นับจากวันที่ผู้สอบรับรองบัญชีที่ชำระหนี้ เมื่อนายทะเบียนสหกรณ์เห็นชอบด้วยแล้ว ถือว่าเป็นที่สุดแห่งการชำระบัญชี และให้นายทะเบียนสหกรณ์ถอนชื่อสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ออกจากทะเบียน

๓.๔ การส่งมอบเอกสารต่อนายทะเบียนสหกรณ์ ตามมาตรา ๘๘ แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.๒๕๔๒ บัญญัติไว้ว่า "เมื่อนายทะเบียนสหกรณ์ ให้ความเห็นชอบตามมาตรา ๘๗ แล้ว ผู้ชำระบัญชีต้องส่งมอบบรรดาสมาชิกบัญชีและเอกสารทั้งหลายของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ที่ชำระบัญชีเสร็จแล้วแก่นายทะเบียนสหกรณ์ ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่นายทะเบียนสหกรณ์ให้ความเห็นชอบ โดยนายทะเบียนสหกรณ์รักษาสมาชิกบัญชี

และเอกสารเหล่านี้ไว้อีก ๒ ปี นับแต่วันที่ถอนชื่อสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ออกจากทะเบียนกรมส่งเสริมสหกรณ์ ได้กำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติเกี่ยวกับการชำระบัญชี สามารถจำแนกขั้นตอนในการปฏิบัติชำระบัญชี ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ชำระบัญชีได้ปฏิบัติตามชำระบัญชีตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ และหน่วยงานใช้ในการติดตามผลการปฏิบัติงานของผู้ชำระบัญชีได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีขั้นตอนต่างๆ จำนวน ๑๐ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- ขั้นตอนที่ ๑ ปิดประกาศ/เผยแพร่การเลิกและแจ้งชื่อผู้ชำระบัญชี
- ขั้นตอนที่ ๒ รับมอบทรัพย์สิน และจัดทำงบการเงิน ณ วันเลิกสหกรณ์/กลุ่มเกษตรกร
- ขั้นตอนที่ ๓ ส่งงบการเงิน ณ วันเลิกสหกรณ์ (งบการเงินตามมาตรา ๘๐) ให้ผู้สอบบัญชีพิจารณารับรอง
- ขั้นตอนที่ ๔ ผู้สอบบัญชีรับรองงบการเงิน ณ วันเลิกสหกรณ์ (งบการเงินตามมาตรา ๘๐)
- ขั้นตอนที่ ๕ ผู้ชำระบัญชีประชุมใหญ่เพื่อพิจารณาอนุมัติงบการเงิน ณ วันเลิกสหกรณ์ หากไม่สามารถเรียกประชุมใหญ่ได้ ให้ผู้ชำระบัญชีเสนอขออนุมัติงบการเงินนั้นต่อนายทะเบียนสหกรณ์
- ขั้นตอนที่ ๖ การจัดการทรัพย์สิน หนี้สิน ได้แล้วเสร็จ
- ขั้นตอนที่ ๗ ส่งรายงานย่อหรือรายงานการชำระบัญชีให้ผู้สอบบัญชีพิจารณารับรอง (ตามมาตรา ๘๗)
- ขั้นตอนที่ ๘ ผู้สอบบัญชีให้การรับรองรายงานย่อ หรือรายการชำระบัญชีของผู้สอบบัญชี
- ขั้นตอนที่ ๙ ถอนชื่อออกจากทะเบียน
- ขั้นตอนที่ ๑๐ ส่งมอบบรรดาเอกสาร หลักฐานการชำระบัญชีให้นายทะเบียนสหกรณ์เพื่อจัดเก็บรักษาไว้เป็นระยะเวลา ๒ ปี

ปัญหาอุปสรรค

๑. ผู้ชำระบัญชีขาดความรู้ ความเข้าใจและขาดประสบการณ์ในขั้นตอนวิธีการปฏิบัติทางการชำระบัญชีตลอดจนกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการชำระบัญชี
๒. ผู้บังคับบัญชามอบหมายการชำระบัญชีให้กับผู้ชำระบัญชีบางคนจำนวนหลายแห่งทำให้ไม่มีเวลาในการชำระบัญชีและทำให้เกิดความล่าช้า และทำให้คนที่ไม่ได้รับมอบหมายไม่สนใจเรียนรู้การชำระบัญชี
๓. ความยุ่งยากในการเก็บรวบรวมและค้นหาเอกสารหลักฐานต่างๆ ของสหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกร เกี่ยวกับรายการทรัพย์สินต่างๆ เอกสารประกอบการบันทึกบัญชีเพื่อให้ผู้สอบบัญชีตรวจรับรองงบการเงิน